

वृक्षारोपण आणि संगोपनासाठी प्रत्येक प्रशासकीय विभाग यांना दरवर्षी उपलब्ध होणाऱ्या एकंदरीत अर्थसंकल्पित तरतुदीपैकी कार्यक्रमावरील खर्चामधून (पूर्वीची योजनांतर्गत तरतूद) ०.५ टक्के मर्यादित निधी उपलब्ध करून देण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन
महसूल व वन विभाग
शासन निर्णय क्रमांक :-साववि-२०१६/प्र.क्र.८० (भाग-२)/फ-११
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
दिनांक :- २५ जुलै, २०१८.

वाचा:-

- १) शासन निर्णय, महसूल व वन विभाग क्र. साववि-२०१५/प्र.क्र.१३१/फ-११,
दि.३१/०३/२०१६.
- २) शासन निर्णय, महसूल व वन विभाग क्र. साववि-२०१६/प्र.क्र.८०/फ-११,
दि.१०/१०/२०१६.

प्रस्तावना:-

हवामान, ऋतु आणि वातावरण बदलाच्या गंभीर समस्येची तीव्रता कमी करण्याचा भाग म्हणून आणि हरित महाराष्ट्राची संकल्पना प्रत्यक्षात उतरविण्यासाठी ५० कोटी वृक्षारोपणाचा महत्वाकांक्षी, नाविन्यपूर्ण व आगळावेगळा कार्यक्रम शासनाने हाती घेण्याचे ठरविले. पर्यावरण संतुलन आणि सुरक्षिततेसाठी भौगोलिक क्षेत्राच्या कमीत कमी ३३ टक्के क्षेत्र वन आणि वृक्षाच्छादनाखाली (Forest & Tree Cover) असणे आवश्यक आहे.

वृक्ष लागवड कार्यक्रमाची व्यापक प्रमाणामध्ये सुरुवात म्हणून सन २०१६ मध्ये दि. १ जुलै, २०१६ रोजी २ कोटी वृक्ष लागवडीचे उद्दिष्ट ठरविण्यात आले होते. सर्व शासकीय विभागातील कर्मचारी आणि अधिकारी आणि लोकांचा भक्कम पाठिंबा मिळाल्यामुळे एकाच दिवशी २.८२ कोटी वृक्ष लागवड होऊ शकली. त्यानंतर सदर कार्यक्रम सन २०१७ ते २०१९ या ३ वर्षांसाठी हाती घेतला आहे. या ३ वर्षात ५० कोटी वृक्ष लागवडीचे उद्दिष्ट ठेवण्यात आले आहे. शासन निर्णय महसूल व वन विभाग दि. १० ऑक्टोबर, २०१६ अन्वये प्रत्येक प्रशासकीय विभागास त्यांच्याकडील वृक्ष लागवडीची क्षमता विचारात घेऊन वृक्षारोपणासाठीची संभाव्य स्थळे निश्चित करून देण्यात आली आहेत..

वन विभागास वृक्ष लागवडीच्या मर्यादा असल्यामुळे वनीकरणाचा भरीव कार्यक्रम वनेत्तर (Non Forest Area) क्षेत्रात घेण्याशिवाय पर्याय नाही. कारण वनक्षेत्र हे मर्यादित असून त्यामध्ये वाढ होण्यास फार वाव नाही. या बाबी विचारात घेऊन, वनेत्तर क्षेत्रावर (Non-Forest Area) वृक्ष लागवडीचा व्यापक कार्यक्रम हाती घेण्याचा शासनाचा निर्धार आहे. त्यासाठी राज्य शासनाचे सर्व

प्रशासकीय विभाग, केंद्र शासनाकडील रेल्वे, राष्ट्रीय महामार्ग आणि संरक्षण विभागाच्या व इतर केंद्रीय आस्थापनांच्या जागांवर देखील वृक्ष लागवड करण्याचा समावेश आहे. या सर्व यंत्रणांना ठराविक उद्दिष्ट देऊन त्यांच्यामार्फत वृक्ष लागवड कार्यक्रम राबविण्यात येणार आहे. त्यासाठी प्रशासकीय विभागांना निधीची आवश्यकता भासणार आहे.

पुढील काळातील नियोजित वृक्ष लागवड आणि संगोपन कार्यक्रमासंदर्भात विविध विभागांच्या समन्वय अधिकाऱ्यांसमवेत आणि काही विभागांचे अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव ह्यांचे समोर वृक्ष लागवड कार्यक्रमाबाबत सचिव (वने) यांनी सादरीकरण केले. त्याचप्रमाणे विभागीय आयुक्त, जिल्हाधिकारी, आयुक्त महानगर पालिका, मुख्य कार्यकारी अधिकारी जिल्हा परिषद आणि सर्व प्रशासकीय विभागाचे प्रादेशिक अधिकारी यांचेसमवेत मा.मंत्री (वित्त, नियोजन व वने) आणि सचिव (वने) यांच्या अध्यक्षतेखाली जानेवारी २०१८ ते जून २०१८ या कालावधीमध्ये १३ कोटी वृक्ष लागवड व संगोपन कार्यक्रमांचे नियोजन व तयारीबाबत बैठका झाल्या. त्यावेळी झालेल्या संवादामध्ये प्रत्येक विभागास समर्पित निधी (Dedicated Fund) उपलब्ध झाल्यास वृक्ष लागवड, संवर्धन आणि संगोपन कार्यक्रम अधिक गतीने व कार्यक्षमतेने पुढे नेण्यास मदत होईल असे निदर्शनास आले. अशा निधीतून वृक्षारोपण स्थळांची निवड, खड्डे तयार करणे, रोपांची उपलब्धता, प्रत्यक्ष वृक्ष लागवड आणि त्यानंतर किमान ३ ते ५ वर्ष पाण्याची व्यवस्था, संरक्षण व मजुरांसाठीचा खर्च भागविता येणे शक्य होईल.

त्याचप्रमाणे, “संयुक्त राष्ट्र महासंघ” (United Nations) कडून निश्चित करण्यात आलेल्या “शाश्वत विकास ध्येयांपैकी” (Sustainable Development Goals) जमीन आणि सजीव (Life on Land) यांच्या संवर्धनासाठी आणि जैवविविधता व परिस्थितीकीय घटकांच्या शाश्वत निर्मितीसाठी विविध मार्गांनी निधीची उपलब्धता करण्याबाबत निर्देशित केले आहे.

राज्य शासनाचे -Vision २०३० अंतर्गत “पाच स्तंभ धोरण” (Five Pillars Strategies) स्विकारले असून त्यामध्ये “शाश्वत पर्यावरण” (Sustainable Environment) निर्माण झाल्यास, त्यामधून होणारा विकास हा दूरगामी परिणाम साधणारा असतो हे विचारात घेवून विविध क्षेत्रामध्ये गुंतवणूकीला महत्त्वाचे स्थान दिले आहे.

विचाराधिन प्रस्तावाच्या माध्यमातून “संयुक्त राष्ट्र संघाचे” (United Nations) “शाश्वत विकास ध्येय” (SDGs) व राज्य शासनाचे “Vision २०३०” संदर्भात राज्य शासनाची वचनबद्धता पूर्ण करण्याच्या उद्देशाने महत्त्वाचे दिशा बदल होणार आहेत.

यापूर्वी मंत्रालयीन विभागांनी त्यांच्या एकंदर उपलब्ध अर्थसंकल्पिय तरतूदीच्या (Budgeted Plan and Non- Plan) ०.५ टक्के पर्यंत निधी “ई-गव्हर्नससाठी” वापरण्याबाबत शासन निर्णय, सा.प्र.वि. क्र.मातंसं/ नस्ती २०१०/ प्र.क्र. ३४/३९ दिनांक १८ जून २०१० अन्वये निर्णय घेतला आहे. त्याच धर्तीवर प्रशासकीय विभागांनी त्यांचेकडे दरवर्षी उपलब्ध होणाऱ्या एकंदर अर्थसंकल्पिय तरतूदीपैकी

“कार्यक्रमावरील खर्चामधून” (पूर्वीचा योजनांतर्गत) जास्तीत जास्त ०.५ टक्के या मर्यादेत दरवर्षी “वृक्ष लागवड व संगोपनासाठी” आर्थिक तरतूद करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

प्रस्तावनेमध्ये नमूद केलेल्या बाबी विचारात घेवून “वृक्ष लागवड आणि संगोपनासाठी” प्रशासकीय विभागांना समर्पित निधी उपलब्ध करून देण्याबाबत खालीलप्रमाणे प्रस्तावास शासन मान्यता देण्यात येत आहे :-

- १) ज्या विभागाकडे उदा. सार्वजनिक बांधकाम विभाग, जलसंपदा विभाग, शालेय शिक्षण विभाग, उच्च व तंत्रशिक्षण विभाग, नगर विकास विभाग व कृषि विभाग स्वतःची मोकळी जागा आहे, अशा प्रशासकीय विभागाच्या एकंदर अर्थसंकल्पिय तरतूदीपैकी “कार्यक्रमावरील खर्चामधून” (पूर्वीची योजनांतर्गत तरतूद) ०.५ टक्के मर्यादेत “वृक्ष लागवड व संगोपनासाठी” आर्थिक तरतूद करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे. तसेच इतर प्रशासकीय विभागांनाही “वृक्ष लागवड व संगोपनासाठी” वरीलप्रमाणेच “कार्यक्रमावरील खर्चामधून” ०.५ टक्के मर्यादेत आर्थिक तरतूद करता येईल.
  - २) सन २०१८-१९ मधील “वृक्ष लागवड आणि संगोपन” यासाठी अनुक्रमांक १ मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे प्रशासकीय विभागांनी सन २०१८-१९ मधील अर्थसंकल्पात उपलब्ध होणाऱ्या एकंदरीत अर्थसंकल्पीय तरतूदीपैकी “कार्यक्रमावरील खर्चामधून” जास्तीत जास्त ०.५ टक्के तरतूद सन २०१८-१९ मधील “कार्यालयीन खर्च” याखाली वर्ग करण्यास व त्यातून “वृक्ष लागवड संगोपनासाठी” खर्च करण्यास शासन मान्यता देण्यात येत आहे.
  - ३) तसेच “वृक्ष लागवड आणि संगोपन” यासाठी नवीन लेखाशिर्ष घेवून, त्याअंतर्गत अनुक्रमांक-१ मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे संबंधित प्रशासकीय विभागांनी त्यांचेकडील एकंदर अर्थसंकल्पिय तरतूदीपैकी “कार्यक्रमावरील खर्चामधून” ०.५ टक्के मर्यादेत तरतूद उपलब्ध करून घेण्यास शासन मान्यता देण्यात येत आहे.
२. शासन निर्णय, महसूल व वन विभाग दि. ३१ मार्च, २०१६ नुसार शासनाने हाती घेतलेल्या २ कोटी वृक्ष लागवड कार्यक्रमांतर्गत प्रशासकीय विभागांना सन २०१६ पासून वृक्ष लागवडीचे उद्दिष्ट देऊन वृक्षारोपण आणि संगोपन याची जबाबदारी देण्यात आली आहे. दि. ३१ मार्च २०१६ रोजीच्या शासन निर्णयातील परिच्छेद ४ (६) मध्ये अंमलबजावणी अधिकारी यांनी वृक्ष लागवडीचा कार्यक्रम राबविण्यासाठी लागणारा निधी विविध स्रोतातून उपलब्ध करून घेण्याबाबत निर्देश देण्यात आले आहेत.
३. शासन निर्णय, महसूल व वन विभाग दि. १० ऑक्टोबर २०१६ अन्वये ५० कोटी वृक्ष लागवड व संगोपन कार्यक्रमासाठी सर्व प्रशासकीय विभागांनी वरीलप्रमाणे वृक्ष लागवड व संगोपनासाठी निधी उपलब्ध करून घेण्याबाबत निर्देश दिले आहेत. त्याचाच भाग म्हणून एकंदरीत अर्थसंकल्पीय

तरतूदीच्या जास्तीत जास्त ०.५ टक्के या मर्यादेत वरीलप्रमाणे निधी उपलब्ध करून देणे प्रस्तावित आहे.

४. सार्वजनिक बांधकाम, जलसंपदा, शालेय शिक्षण, उच्च व तंत्रशिक्षण, नगर विकास व कृषि विभागांनी तसेच इतर प्रशासकीय विभागांनी अशा निधीतून वृक्ष लागवड आणि संगोपनाची कामे पार पाडावीत. याबाबत काही तांत्रिक किंवा इतर बाबींवर मार्गदर्शन आवश्यक असल्यास वन विभागाच्या स्थानिक अधिकाऱ्यांशी संपर्क साधावा.

५. त्याचप्रमाणे वृक्षारोपण झाल्यानंतर वृक्षारोपण स्थळांची जिओ टॅगिंगसह माहिती, वृक्षांचे जिवंत राहण्याचे प्रमाण किमान दर ६ महिन्यांनी छायाचित्रांसह वन विभागाच्या डिजिटल प्लॅटफॉर्मवर अपलोड करण्याबाबत प्रत्येक प्रशासकीय विभागाने कार्यवाही करावी. सदर माहितीचे प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वनबल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर यांच्या कार्यालयात स्थापन केलेल्या कमांड कंट्रोल रूम मार्फत संनियंत्रण केले जाईल.

६. सदर शासन निर्णय, दि.१२/०७/२०१८ रोजी नागपूर येथे झालेल्या मा. मंत्रीमंडळाच्या बैठकीत मिळालेल्या मान्यतेनुसार आणि नियोजन विभागाचा अनौपचारिक संदर्भ क्र. ८२/१४७५ दि. १९.०४.२०१८ अन्वये मिळालेल्या सहमतीनुसार आणि वित्त विभागाच्या अनौपचारिक संदर्भ क्र. १५१/व्यय १० दि. १६.०५.२०१८ नुसार निर्गमित करण्यात येत आहे.

७. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१८०७२५१६४८१२६७१९ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(वीरेन्द्र तिवारी)

मुख्य वनसंरक्षक (मंत्रालय)

प्रत,

१. मा. विरोधी पक्षनेता, विधान परिषद / विधानसभा, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.
२. सर्व सन्माननीय विधानसभा, विधान परिषद व संसद सदस्य.
३. मा. मुख्य सचिव.
४. मा. राज्यपाल महोदयांचे सचिव, राजभवन, मुंबई.
५. मा. मुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव.
६. अपर मुख्य सचिव (वित्त), वित्त विभाग.
७. अपर मुख्य सचिव (नियोजन), नियोजन विभाग.

८. सर्व प्रशासकीय विभागांचे अप्पर मुख्य सचिव/ प्रधान सचिव/सचिव.
९. सर्व मंत्री / राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव / स्वीय सहायक.
१०. प्रधान मुख्य वनसंरक्षक, (वनबल प्रमुख), नागपूर.
११. प्रधान मुख्य वनसंरक्षक, सामाजिक वनीकरण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
१२. सर्व प्रधान मुख्य वनसंरक्षक.
१३. अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (अर्थसंकल्प, नियोजन व विकास), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
१४. व्यवस्थापकीय संचालक, वन विकास महामंडळ, नागपूर.
१५. सर्व अप्पर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक.
१६. सर्व मुख्य वनसंरक्षक (प्रादेशिक).
१७. सर्व उप वनसंरक्षक (प्रादेशिक).
१८. वनसंरक्षक, सामाजिक वनीकरण वृत्त, कोकण ठाणे, पुणे, नाशिक, औरंगाबाद, अमरावती, नागपूर .
१९. सर्व विभागीय आयुक्त (महसूल).
२०. सर्व जिल्हाधिकारी.
२१. सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद.
२२. सर्व महानगरपालिकांचे आयुक्त.
२३. सर्व प्रशासकीय विभागांचे विभाग प्रमुख.
२४. सर्व मुख्याधिकारी, नगरपालिका/ नगर पंचायत.
२५. सर्व विभागीय वन अधिकारी, सामाजिक वनीकरण विभाग, (सर्व जिल्हे)
२६. महालेखापाल, (लेखापरीक्षा / लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र १ व २, मुंबई व नागपूर,
२७. सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी,
२८. अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई -४०० ०३२.
२९. सर्व महामंडळे / मंडळे, शासकीय उपक्रम.
३०. निवासी परिक्षा लेखा अधिकारी, मुंबई.
३१. वित्त विभाग, व्यय-०९, अर्थसंकल्प- ०६ मंत्रालय, मुंबई-३२.
३२. कार्यासन अधिकारी, फ-२, फ-७, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.
३३. कार्यासन अधिकारी, ब-१, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.
३४. सह सचिव/उप सचिव/अवर सचिव (सर्व), महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.
३५. निवडनस्ती/फ-११.